

על הפשט בש"ס שוטנשטיין (ג)

אליהו סולוביצ'יק

המשך מגל' 65, עמ' 1 ומגל' 68, עמ' 2

א

פרתו של רבי אלעזר בן עזריה [היתה יוצאה ברצועה שבין קרניה]: וחדא פרה הוא ליה?! והא אמר רב, ואמרי לה אמר רב יהודה אמר רב, תריסר אלפי עגלי הוה מעשר רבי אלעזר בן עזריה מעדריה כל שתא ושתא! תנא: לא שלו היתה אלא של שכנתו היתה, ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו (שבת נד, ב).

הרי לפנינו "א גישמאקע שטיקל גמרא" [=גמרא טעימה], הלכה גדולה בין אדם לחבירו ובין אדם למקום, והכל פשוט וברור. אלא שמכל מקום, דבר מה עשוי להטריד את הלומד המצוי: מדוע באמת לא מיחה בה רבי אלעזר בן עזריה?

בעיה נוספת תעלה כאשר נשווה לסוגייתנו את המשנה בביצה כג, א ובעדיות ג, יב (ציונה במסורת הש"ס): "שלשה דברים רבי אלעזר בן עזריה מתיר וחכמים אוסרין: פרתו יוצאה ברצועה שבין קרניה...". הנה מסדר המשנה למד ממעשה זה שרבי אלעזר בן עזריה מתיר לתת לפרה לצאת עם רצועה בין קרניה, ואם כן אין כאן כל ענין לחובת מחאה אחר שדעת רבי אלעזר בן עזריה להתיר. וראה פירוש המשניות כאן ובעדיות ובספרי אחרונים שדנו בזה.

הפשטן יעדיף במקרה זה לומר, "מי ששנה את המשנה בביצה ובעדיות - לא שנה את הברייתא שלפנינו ששל שכנתו היתה ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו". ואם לחשך אדם לומר, 'הלא ברייתא זו מובאת גם על המשנה בביצה שם', אף אתה אמור לו כי הסוגיא נערכה כאן בשבת ומכאן הועברה לגמ' בביצה אף כי מסדר המשנה בביצה אינה מסכים לברייתא שבה. ואל תתמה לומר שיש חולקין על הברייתא ששל שכנתו היתה, שכן בירושלמי שבת הובאו כמה דעות בענין זה.

ואולם אם נבחן את הנאמר בביאור שוטנשטיין, נמצא שלא נזכרה אצלם כלל המשנה המפורשת בביצה ובעדיות, על אף שהיא נוגעת במובהק לפשט הגמ' שכן עולה ממנה שראב"ע מתיר מלכתחילה!

במקום זאת נאמר שם בהערה על לשון המשנה "שלא ברצון חכמים" (הע' 8): "לעומת דעת חכמים, סבר רבי אלעזר בן עזריה שרצועה כזו היא תכשיט שדרך פרות לצאת בה ולכן לא החשיבה כמשאוי (ראה רש"י ביצה כג, א ד"ה ברצועה; רמב"ם בפירושו למשנה)".

את מקומה של משנה מפורשת תפס עירוב דברים מלשון הרמב"ם כאן [שדעת ראב"ע להיתר] ולשון רש"י בביצה [המפרש דעת חכמים משום "שאינו תכשיט לה"], שלפיו ראב"ע מתיר מפני שלדעתו הרצועה חשובה כתכשיט לפרה. אלא שלמרבה הפליאה, חרף התמיהה העולה מכך על המשך דברי הגמ' בדבר המחאה שלא מיחה ראב"ע - בחר המבאר להתעלם מכך לחלוטין.

ב

רב ורבי חנינא ור' יוחנן ורב חביבא מתנו, בכוליה דסדר מועד כל כי האי זוגא חלופי רבי יוחנן ומעיל רבי יונתן (שם).

נאמנים לפירוש רש"י, ביארו בשוטנשטיין את הלשון "האי זוגא" ככוללת את כל ארבעת החכמים (רב, רבי חנינא, רבי יוחנן ורבי חביבא), וממילא המשך הדברים 'בכוליה דסדר מועד'... הוא סתמא דגמ'. אולם הקושי בפירוש זה ידוע: הלא רב חביבא היה בסוף תקופת האמוראים ואינו יכול להיכלל עם שלושת החכמים האחרים, בני הדור הראשון לאמוראים.

נכון היה להביא את פירושו של רב שרירא גאון (תשובות הגאונים, אסף, תש"ב, עמ' 101), שהובא בשם 'יש מפרשים' בחידושי הריטב"א על אתר במקום, שהזוג הוא שלשת החכמים בדור הראשון של האמוראים, רב, רבי חנינא ורבי יוחנן, ורב חביבא הוא שהיה **מתני** בחילוף, רבי יונתן במקום רבי יוחנן.

אגב, את המלה "מתנו" תרגמו בשוטנשטיין "לימדו", בעוד שכאשר מדובר בדור הראשון של האמוראים נכון יותר לפרש "שנו משנה".

תוכן הענינים:

על הפשט בש"ס שוטנשטיין (ג)

1 אליהו סולוביצ'יק

כריעה למלאכים קודם להקב"ה: גלגולי טענה קראית

2 יעקב ישראל סטל

תגובות

הזכרת השם בדרך לימוד

4 אברהם אולסונונג
משה ארלנגר
רפאל ספייער
אפרים לנדי

על "דברי זכרון לחשמונאים"

4 אברהם אולסונונג

לקושיית ה"בית יוסף"

5 יחיאל ורטהיימר
מרדכי עמנואל

כל מי שאפשר למחות לאנשי ביתו ולא מיחה נתפס על אנשי ביתו; באנשי עירו נתפס על אנשי עירו; בכל העלם כולו נתפס על כל העולם כולו (שם).

שתי הערות: א. את המלה "נתפס" פרש רש"י: 'נענש'. בשוטנשטיין הניחוה ללא ביאור או 'תרגום'; ב. על המלים "שאפשר למחות" כתבו בביאור: "כלומר, שאפשר שישמעו לו". פירוש לפירושם, שיתכן שישמעו לו. הנה במקום לפרש 'שאפשר' - שיכול, פירשו 'שאפשר' - שיתכן שיכול. לגופה של הלכה ראה בהמשך עמ' א ובתוס' שם.

אמר רב פפא: והני דבי ריש גלותא נתפסו על כולי עלמא (שם).

בביאור נאמר: "ואלו הממונים בבית הריש גלותא נענשים על עוונות כל יהודי בבל אם אינם מוחים". פירוש לפירושם, שיש כאן ענין תיאורטי, שאם הם אינם מוחים - יענשו. הנוסח 'נתפסו' שלפנינו הוא לשון עבר, ומשמעו שהם נתפסו בעבר על מה שלא מיחו. נוסח זה לא נמצא בכתבי היד שבמאגר כה"י של בית מדרש לרבנים. הנוסחאות הקיימות שם הם: "אי הכי... קמתפסי", הלכך... מיתפסי", "והני... נתפסי" [אולי צריך לומר: "נתפס'ים"]. מכל מקום, מדברי כולם נלמד כי מדובר במצב קיים ולא בדיון תיאורטי, וראה גם לקמן בהמשך הסוגיה: "לכחיהו מר להני דברי ריש גלותא".

מאי דכתיב: "ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו" - אם שרים חטאו, זקנים מה חטאו? אלא אימא - על זקנים שלא מיחו בשרים (שם).

א. את המלים "מאי דכתיב" ביארו: "מה פירוש הפסוק האומר...?", ועל פי זה פרשו את ההמשך: "הרי אם השרים חטאו...". במאות מקומות בתלמוד מופיעות המלים 'מאי דכתיב' באופן שאין לפרשם בלשון תימה אלא כהקדמה ומבוא להבאת הפסוק הנדרש, ויותר נכון לתרגמן 'זה שאמר הכתוב'.

ב. על שאלת הגמ' 'זקנים מה חטאו', הובאה בהערה (1) קושיית המהרש"א שהלא גם הזקנים חטאו, ולראיה ממה שנאמר ביחזקאל, ותרצו בשמו שהכתוב מתייחס לחלק מהזקנים שלא חטאו, וכפי שישעיהו מזכיר בפרק א רק את חטא השרים. אעיר על כך בקצרה: 1. מהרש"א אינו מדבר על חלק מהזקנים, אלא שנבואת ישעיה מתייחסת לחטאם של השרים כפי שנאמר בפרק א; 2. עם מעט רגישות לפשט היה להם לדחות את הקושיה ולבאר שהחטא המוזכר הוא המשך הפסוק: "ואתם בערתם הכרם, גזלת העני בבתיכם". חטא זה של חמס הוא באפשרותם של אנשי כח, ולא של חכמים זקנים.

כריעה למלאכים קודם להקב"ה: גלגולי טענה קראית

יעקב ישראל סטל

בשלחן ערוך מתואר כיצד נפטר המתפלל מתפילתו:

כורע ופוסע ג' פסיעות לאחוריו, בכריעה אחת, ואחר שפסע ג' פסיעות בעודו כורע, קודם שיזקוף, כשיאמר 'עושה שלום במרומיו', הופך פניו לצד שמאלו; וכשיאמר 'הוא יעשה שלום עלינו', הופך פניו לצד ימינו; ואחר כך ישתחוה לפניו, כעבד הנפטר מרבו¹.

הכריעה בשלוש הפסיעות נזכרה כבר במסכת יומא ג ב, והכריעות לשמאלו לימינו ולפניו הן על-פי דברי ראב"ה², לניסוחו של ר' יעקב בן הרא"ש בספרו 'ארבעה טורים'³.

בתלמוד לא נזכרת כל כריעה בסיום התפילה, פרט לכך שאת שלוש הפסיעות יש לבצע בכריעה. שלוש הכריעות הנוספות (לשמאלו, לימינו ולפניו) מוכרים בעולם ההלכה - מימי הביניים ועד ימינו - מדברי ראב"ה³, אולם באמת הן נזכרו במקורות קדומים יותר.

כן כותב רב סעדיה גאון בסידורו:

1 שלחן ערוך, או"ח, סימן קכג, סעיף א.

2 ראה ספר ראב"ה³, ח"א, מסכת ברכות, סימן צו, מהדורת א' אפסוביצר, עמ' 75: "בפרק הוציאו לו (יומא שם) גרסין: ...המתפלל צריך שיפסיע ג' פסיעות לאחוריו ואחר כך יתן שלום... דפסעי להנך שלש פסיעות בכריעה אחת... כשיאמר 'עושה שלום במרומיו' הוא משתחוה לשמאלו, וכשהוא אומר 'הוא יעשה שלום עלינו' משתחוה לימינו. ומסיים 'על כל ישראל'. והורגלו להשתחוות לפניהם, כעבד הנפטר מרבו...".

מרהיט לשון ראב"ה נראה, שלאחר שפסע שלוש פסיעות בכריעה הוא מזדקף ושוב כורע לשמאלו, בדיוק כפי שנוהג בכריעות שלימינו ושלפניו שקדמה להם הזדקפות מהכריעה הקודמת. אולם לדברי ר' יעקב בן הרא"ש: "וכורע ופוסע ג' פסיעות לאחוריו ובכריעה אחת ובעודו כורע קודם שיזקוף יטה בראשו לצד שמאלו, כמי שבא ליפטר מרבו..." (טור, או"ח, ראש סימן קכג). ואחרי נמשך ר' יוסף קארו בשלחן ערוך.

דברי ראב"ה בשלמותם (אך, כמובן, בשינויי ניסוח קלים) במרדכי, ברכות, רמז קיא; ספר האגודה, ברכות, פרק חמישי, סימן קיט. אך מרבית הראשונים הביאו דבריו בהשמיטת ההשתחויה ללפנים. ראה מאמרי 'שבע כריעות בתפילת שמונה-עשרה', דאצ"ה, גל' 70, עמ' 1, הערה 6.

3 עי' לעיל, הערה 2 ובנסמן שם.

וכשגומרים את התפלה ואומרים 'ה' צורי וגואלי', פוסעים לאחור שלש פסיעות, כמו שהולכים לאחוריהם העבדים עד שיצאו מאת שטיח המלך. אחר כך יתן שלום. תחילה לימין ה'מזרח' שהוא שמאלו, ואחר כך לשמאל ה'מזרח' שהוא ימינו. והשלום הזה אינו בדבור אלא **בהרכנת הראש** משמאל המתפלל ומימינו בלבד. ולא ידבר דבר, אלא **זה כיבוד למלאכים** אחרי שיצא ידי חובתו לפני ה', כמו שכתוב (מל"א כב, יט): 'וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו'. ולפני כן, בשעה שהולכים אחורנית, צריך לכרוע גם כן.⁴

וכבר העיר נפתלי וידר, שככל הנראה באו דברי רס"ג לבטל את טענת הקראים שהכריעות לשמאל ולימין מכוונים למלאכים המלווים את האדם משמאלו ומימינו, דבר המראה שהרבנים משתחוים למלאכים, ובמשתמע גם מתפללים אליהם. כן מקטרג ההסטוריון הקראי יעקב קירקיסאני, בן דורו של רס"ג:

הם עושים בסוף התפילה מה שהנוצרים עושים: **כורעים ימינה ושמאלה**, ואומרים, **שהכריעה היא לשני המלאכים הממונים על כל איש**, שאחד מהם עומד בימינו והשני בשמאלו. ומה שתמוה עוד יותר מזה הוא, שהם **מקדימים לכרוע להם ורק אחרי כן הם כורעים לבוא יתעלה** בכריעתם שהם כורעים למולם.⁵

יש כאן שתי טענות ועל שתיהן משיב רס"ג. על הטענה הראשונה, שהמתפלל כורע למלאכים, משיב רס"ג שהם אינם המלאכים המלווים את האדם אלא הם אלו שבפמליית הקב"ה, ולפיכך הכריעה כנגדם אינה לכבודם אלא יותר לכבוד רבונו. ועם הטענה השנייה, שהמתפלל כורע למלאכים תחילה ורק לאחר מכן להקב"ה, לא מתמודד רס"ג ישירות. הוא רק מציין את המנהג הנכון, שיש לכרוע תחילה "בשעה שהולכים אחורנית", להקב"ה, ומתעלם מהכריעה ללפניו הבאה בדברי יעקב קירקיסאני לאחר הכריעות לצדדים, וממילא בטלה טענת הקראי.⁶

לא נראה שיעקב קירקיסאני מתעלם מהכריעה "בשעה שהולכים אחורנית" רק כדי שיוכל לנגח את הרבנים, אלא שזה היה המנהג הרבני שהוא הכיר.⁷ מנהג זה, הנוגד לכאורה את המפורש במסכת יומא נג, ב, שרד זמן רב, ואנו מוצאים אותו ב'ספר היראה' לר' יונה גירונדי:

ובקומו להתפלל יכוין רגליו זו אצל זו... ועושה שבע כריעות. ישוח בברכת 'אבות' תחלה וסוף, ישחה ב'ברוך אתה' במהירות ויזקוף בשם בנחת, וישחה ב'מודים' תחלה וסוף. ולא יותר, בברכות. אבל כשהוא פוסע שלש פסיעות, **נותן שלום בשמאל בתחלה וכורע, לימין וכורע, לפניו וכורע**. ותהיה הכריעה כמו שאמרו חכמים, עד שיתפקקו כל החליות שבשדרה...⁸

וכאן אנו מוצאים את גלגולי הטענה הקראית. כפי שהמנהג שהכיר קירקיסאני - כריעה לצדדים ולפנים בלא הכריעה בשלושת הפסיעות - הוביל אותו לטעון שהרבנים כורעים למלאכים קודם להקב"ה, כן גם נטען כנגד המנהג המתואר בפי ר' יונה גירונדי. כן כותב ר' מנחם די-לונזאנו:

כתב הר' יונה ב'ספר היראה': כשפוסע ג' פסיעות, נותן שלום בשמאל בתחילה וכורע, לימין וכורע, לפניו וכורע. עכ"ל. וקשה לי בדבריו... היתכן שיכרע אדם ויתן שלום קודם לימין המלך ואחר כך לשמאל המלך ואחר כך למלך עצמו?⁹

ר' מנחם די-לונזאנו לא ידע מהדעות שהכריעות לשמאל ולימין הן **למלאכים** (אם למלאכים שבפמליא, כטענת רס"ג, ואם למלאכים המלווים את האדם, כדברי קירקיסאני)¹⁰, ולפיכך אינו תמה כיצד כורעים **למלאכים** קודם להקב"ה. אך גם הוא מבין ש**שמאל וימין** המלך חשיבותם פחותה מ'למלך עצמו' ותמה על הקדמתם. היינו, תמימתו היא כתמימת קירקיסאני, ורק הוציאה בלשון אחרת.

כך התגלגלה לה טענה קראית לאחד מחשובי הרבנים בדור שלאחר חיבור השולחן ערוך!

4 סדור רב סעדיה גאון, מהדורת י' דודזון ואחרים, ירושלים תש"א, עמ' כ. למקורות נוספים מן המזרח המציינים את הכריעות לשמאל ולימין, שחלקם קדומים לראב"ה, ראה: נ' וידר, 'פרקים בתולדות התפילה והברכות', בתוך: הנ"ל, התגבשות נוסח התפילה במזרח ובמערב, א, ירושלים תשנ"ח, עמ' 172-175.

5 הובא אצל נ' וידר (לעיל, הערה 4), עמ' 172-173. במקור נכתבו הדברים בערבית, והתרגום הוא של נ' וידר.

6 הדברים מבוססים על נ' וידר (לעיל, הערה 4), עמ' 172-174, בתוספת נופך.

7 כן כותב נ' וידר, שם, עמ' 174, גבי ענין אחר: "אין להניח שקירקיסאני בדה זאת מלבו בכוונה להשמיץ את יריביו; נאמנותו למקורותיו כבר הוכחה במקום אחרים...". וראה גם: שם, עמ' 180.

8 ספר היראה, מהדורת הרב בנימין יהושע זילבר, מהדורה שנייה, ירושלים תשי"ט, עמ' כג-כו. וראה שם בהערות המהדיר, עמ' כה, הערה פד.

9 שתי ידות, חלק דרך חיים, ויניציאה שע"ח, דף קיו סע"ב.

10 אין לדעה זו סמוכין במקורות ההלכתיים, ולפיכך אין לתמוה כיצד ר' מנחם די-לונזאנו לא הכירה. על דברי רס"ג, שהכריעות לשמאל ולימין "כיבוד למלאכים אחרי שיצא ידי חובתו לפני ה'", כותב המהדיר: "טעם זה לא מצאתיו במקום אחר" (סדור רב סעדיה גאון [לעיל, הערה 4], שם, הערה לשו' 14). וראה גם: נ' וידר, שם, עמ' 174.

הזכרת השם בדרך לימודו

תגובות לר"י סטל, 'שני מקורות חדשים בענין הזכרת השם בדרך לימודו', גל' 74, עמ' 1

אברהם אולסונג

התשב"ץ (סימן תיט) העיד על רבו מהר"ם מרוטנבורג שכאשר הגיע לאזכרות בתלמוד (קרי, בגמרא) אמר "השם", ור"י סטל טוען שמצא שני מקורות חדשים בראשונים שלכאורה חולקים על זה ומתירים. אולם, על בסיס קריאה של הקטעים שציטט ר"י סטל מר' אפרים ב"ר שמשון ומרש"ש מטריוש לא ניתן להסיק שמדובר שם בקריאת אזכרות בגמרא, ובפשטות מדובר שם בקריאה בתורה שבכתב עצמה. לכן אין שום ראייה, לפחות מהקטעים שצוטטו במאמר, ששני מקורות אלו חולקים על מהר"ם מרוטנבורג.

משה ארלנר

א. ר"י סטל העיר (הערה 2) על ראיית ה'ביע אומר' מדברי הרא"ה. בדברי הרא"ה מבואר שאין איסור בהזכרת חצי פסוק, וכמבואר בבית יוסף (או"ח, סימן מו) שהיינו מפני שהוא דרך תחינה. על סמך דברי הבית יוסף דן בספר טהרת המים (מערכת פ, אות כא) אם היתר זה שייך כשמזכיר חצי פסוק בדרך שבח. לפי זה יש מקום לסבור שהיתר זה שייך גם דרך לימוד¹.

ב. ר"י סטל מוכיח מדברי ר' שלמה שמחה מטריוש. בדבריו לא כתוב אלא שההוגה את ה' באותיותיו אין לו חלק לעולם הבא אף אם הגה בדרך לימודו. אין כל זיקת ראייה והוכחה להתיר הזכרת כינויים בדרך לימוד, ויתכן שאכן גם אלו אסורים אלא שהעושה זאת יש לו חלק לעוה"ב.

ג. כן הוכיח מדברי ר' אפרים. יתכן שכוונתו לאדם המזכיר את שם ה' בלימוד תורה שבכתב, שבזה אין כל ספק שמזכירים את השם.

אגב, גם הגדרתו של הרב סטל את פרשנותו של ה'ביע אומר' כדחוקה, דורשת הסבר.

רפאל ספייער

שני המקורות שהביא כותב המאמר מדברים על לומד "תורה". ניתן לפרשם בפשטות על לימוד המקרא, ואיני רואה מהם ראייה לשאר לימוד.

אפרים לנדי

ברצוני רק להעיר בקצרה, שבשני המקורות שהכותב הביא להיתר לא מוזכר כלל שמדובר בתורה שבעל פה, ואין כל קושי לומר שכוונתם לעוסק בתורה שבכתב וקורא פסוקים כצורתם. ובפרט אחרי שמהר"ם מרוטנבורג הקפיד שלא להזכיר את השם תוך כדי לימוד הגמרא (כפי שצוין שם), אין הכרח ליצור מחלוקת בין תלמידו הרש"ש מטריוש לבין.

בשולי המכתב אציין ידיעה מפליאה: ביקרתי פעם אצל השומרונים בהר גריזים, ואחד מהם התנדב להדגים לנו קריאת "פרשה ראשונה של שמע" לפי הברתם. מה הופתעתי לשמוע שבמקום שם הוי"ה קרא "השם"! כנראה שהוא מנהג ותיק מאד, כי קשה לי להאמין שהגיעו אליהם מנהגי האחרונים ואפילו הראשונים.

על "דברי זכרון לחשמונאים"

תגובה לר"מ עמנואל, גל' 74, עמ' 2

אברהם אולסונג

על עצם המנהג שהביא רמ"ע בשם ספר שיח יצחק, יש להסתפק לאור העובדה שאתר זה במודיעים לא נרשם במקורות אחרים המתייחסים לקברות צדיקים בארץ, וגם ההשתטחות על קברי צדיקים בימי חנוכה שעשאו חז"ל ימים טובים נראית תמוהה, הן לאור האיסור על פי הספרים הקדושים להשתטח על קברים בראשי חדשים וימים טובים, כפי שהובא בספר 'מגן האלף' בהלכות ערב ראש השנה, והן לאור ההתנגדות הקונספטואלית של העלאת זכרון נפילתם דווקא בימים אלו המיועדים להזכרת התשועה הגדולה שנים לפני שבני מתתיהו נפלו בחרב האויב. כמו כן, אף אם נניח שמדובר ב"נסיעה" לקברי צדיקים (כלשון השיח יצחק) בלי להשתטח, גם זה לא נראה כמנהג ותיק.

בקשר להוכחה שהביא המדריך מקינות לתשעה באב, עיין במהד' גולדשמידט על הקינה 'איכה יושבה חבצלת השרון'

1 הערת מערכת: להעשרת הדיון יש בנותן טעם להביא מלשון הרב מאיר מאזוז שליט"א, במכתבו המודפס בראש "ההגדה המדויקת - איש מצליח" (בני ברק, תשנ"ח): "מלשון ההגדה נוצעק אל ה' אלקי אבותינו כמו שנאמר וכו' ויוציאונו ה' ממצרים לא על ידי מלאך וכו' - ראייה ברורה למ"ש מרן הגאון יביע אומר שליט"א (בח"ג חא"ח סי' י"ד) שהאזכרות בפסוקים המובאים בש"ס זוהר ומדרשים שפיר יש לקרוא כרגיל כקריאתו בתנ"ך אע"פ שאינם פסוקים שלמים. עש"ב. דהא קמן בכל ספרי ההגדות נדפס שם ה' במלואו, ואין מי שקורא ונצעק אל "השם" אלקי אבותינו, ויוציאונו "השם" ממצרים. וזו ראייה אלימתא בס"ד, ומנהג ישראל תורה היא" (יב"ר).

שכתב שערי הכהנים בגליל הם המקומות שגלו שם הכהנים למשמרותם אחרי החורבן, והפייטן קורא את המשמרות על שם מקום מושבם לאחר החורבן. אולם יתכן שאחרים חולקים על גולדשמידט ועליהם הסתמך הנ"ל.

לדברי הרד"ק בזכריה פרק יא, מה שכתב רמ"ע ש"נפלו בחרב האויב כקרבן עבור כלל ישראל בתור כופר נפשות הקהל" על אף שזה פירוש אפשרי בפסוקים הקשים הללו, אולם בדברי רד"ק עצמו לא משמע כך, ורמ"ע החליף את המלים "בקרבן" ל"כקרבן" ו"בכופר נפשות" ל"בתור כופר נפשות". רד"ק לא התייחס כאן למותם אלא לפעילותם בחייהם, וכמלכי חסד שנתנו לעם את כל כולם ולא כמלכי שררה המולכים בשבט. אין כאן האיסור של ביטול "תשמרו את כהונתכם...עבודת מתנה" (אחת מטענותיו של רמב"ן על החשמונאים, בפירושו לפרשת ויחי) כי הביטול של כהונת מתנה הוא רק במלכות של "לקיחה" ולא במלכות של נתינה וחסד כפי שנהגו בני חשמונאי. נהפוך הוא, לדברי רד"ק, הם המתאימים ביותר להיות מעורבים בקורבנות ובנדבות לאוצר בית השם לאור מסירותם לעם ישראל.

לקושיית ה"בית יוסף"

תגובות לר"י זילבר, גל' 74, עמ' 3

יחיאל ורטהיימר

צודק ר' יצחק זילבר בדבריו, כי הקושיה המפורסמת (שכידוע כבר מובאת בתוס' הרא"ש) אינה קושיה על עצם קביעת שמונת הימים. ויתכן שאף אלו שעסקו בה לא נתכוונו אלא לרווחא דמילתא בדרך דרוש ופטיא דאורייתא (וכמו שכתב שמסתבר שקדמוהו, זוכני בבירור שראיתי את הדברים לפני שנים רבות כתובים עלי ספר (מלבד שמיבדר כן כשמועה בי מדרשא), ואני מקוה שבין קוראי דאצ"ה יהיו מי שימצאו היכן הדברים מודפסים).

אולם בלימוד הסוגיות עולה שהקושיה היא נכונה מצד אחר, משום שבגמרא (שבת כג, א; סוכה מו, א) מבואר שבכל יום אומרים ברכת שעשה ניסים משום ד'נס כל יומי איתא'. וביאר רש"י - כל יומי איתיה - שהרי כל שמנה הדליקו מן הפך.

ובט"ז (סימן תרפג) כתב שזה הטעם שגומרין את הלל בחנוכה כל שמונת הימים, משום שנתחדש הנס בכל שמונה. וב'פרי מגדים' מציין לדברי הגמרא הללו - נס כל יומא איתיה.

על כך נכונה 'קושיית הבית יוסף', שהרי הנס לא היה אלא שבעת ימים. ואם כי בעצם הדברים בש"ס ובהלכה היה ניתן לדחוק וליישב באופנים אחרים, שהכוונה שכללות הנס הוא שמונה ימים, אבל דברי רש"י והט"ז הם ברורים והקושיה היא עליהם.²

מרדכי עמנואל

בהסבר קושיית הבית יוסף ומה שכתב בזה ר"י זילבר, יעויין בספר 'מעשה ניסים' לרבנו אברהם בן הרמב"ם (תשובה א) שכתב בתשובתו לר' דניאל הבבלי: "אמנם הכרחתך כי הלל דחנוכה דאורייתא בעבור **כי ימי חנוכה הם הימים אשר נראו בו נצחוננו וגבורתו ית'...**", ובהמשך: "**כי הם הימים אשר נראו (בו) [בהם] נצחון האומה והוראת גבורת הא-ל יתברך שמו**". אם כן זו הכוונה שבכל אותם שמונת הימים נראתה / הורגשה גבורת ה', כעין מה שכתב ר"י זילבר.

2 הערת מערכת: ראה עוד 'מאי חנוכה?', גל' 17, עמ' 10, סוף אות ב (יב"ר).

אנו מעוניינים להרחיב את מעגל מנויי הגליון. נוקירכם אם תאותו לשלוח את הגליון למכריכם ולהציעם להצטרף לרשימת התפוצה. גליון מס' 76 יצא לאור בס"ד בליל יום ו', ט"ו בטבת ה'תש"ע.

© יו"ל על ידי מערכת דאצ"ה

1. נא להקפיד על משלוח החומר כשהוא ערוך ומוכן לדפוס, כדי לחסוך זמן מן העורך התורן. רצוי לעקוב אחר סגנון הפיסוק וציון המקורות הנהוגים בדאצ"ה ולחקותם במידת האפשר. ציטוטי פסוקים יבואו מנוקדים כבמסורה. 2. יש להמנע מהבאת ציטטות ללא מקור מפורט, כמו גם קביעות חסרות אסמכתא. 3. נא לשלוח את החומר במסגרת קובץ word מצורף, ולא בגוף המכתב, פרט לעניינים קצרים. 4. נא לתחום בראש הדברים את ענינם: נושא חדש, שאלה, מאמר, תגובה לפרסומים קודמים, וכיו"ב. בכל תגובה יש לציין: "תגובה ל...", גליון "...". 5. מסיבות טכניות גדלם של הגליונות אינו אחיד. מתוך כך, ומכורח שלל פגעי הטבע האנושי, יש וחומר הנשלח למערכת אינו מופיע בגליון הסמוך לשליחתו, כי אם בגליונות הבאים. 6. סגנון הכתיבה בדאצ"ה ניכר ברמתו הלשונית, בעדינותו ובנכבדותו. אנא, הימנעו מדרדור השיח למשלבים נמוכים של שפתנו. גבולות הדיון בכל נושא המה גבולות ההלכה. 7. הכותבים מתבקשים לנהוג כבוד זה בזה ולהמנע מסגנון שיח הטעון סרח עודף על הנושא הנידון. 8. כל הערה, השגה, שאלה, תשובה, ביקורת, תגובה, הטורדה, הכפשה, הצעה, למעט הצעה לסגירת הגליון, תתקבל בברכה. 9. כתובת המערכת: datshe@gmail.com.